

УДК 347.19

DOI 10.33244/2617-4154.2(11).2023.108-114

Н. А. Лугіна,*канд. юрид. наук, доцент**e-mail: natali.lugina7@gmail.com,***ORCID ID 0000-0001-6005-2943;****С. В. Дем'яненко,***Державний податковий університет**e-mail: sofademyanenko@gmail.com***ORCID ID 0009-0001-1197-0593**

КОРУПЦІЙНІ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

У статті досліджуються корупційні кримінальні правопорушення, які вчиняються в умовах дії воєнного стану. Визначаються основні чинники, що сприяють вчиненню корупційних діянь. Окреслено шляхи боротьби з корупцією та запропоновано зміни до Кримінального кодексу України.

На шляху вступу до ЄС боротьба з корупцією має особливо важливе значення. Проведення антикорупційної реформи розпочалося ще 2014 року, наслідком якої є створення нових спеціалізованих органів, ухвалення ряду законодавчих змін, звільнення одних високопосадовців і призначення інших. Однак, незважаючи на це, корупція все ще триває і боротьба з нею особливо гостро постає в умовах воєнного стану, адже кожне корупційне кримінальне правопорушення віддаляє Україну від перемоги у боротьбі з агресією російської федерації. Це зумовлює актуальність теми дослідження та необхідність аналізу законодавчого регулювання, вивчення проблематики і запропонування шляхів її вирішення.

Аргументовано думку про те, що для окреслення шляхів боротьби з корупцією насамперед потрібно виявити причини, що сприяють її вчиненню. Причин для вчинення корупційних діянь є досить багато. Серед них є як об'єктивні, так і суб'єктивні. Це – тонізація економіки, недостатня кримінальна відповідальність за вчинення корупційних правопорушень, перерозподіл державної власності, занепад економіки та правовий нігілізм.

Доведено, що для боротьби з корупцією варто посилити кримінальну відповідальність шляхом внесення змін до Кримінального кодексу України, адже існуюча нині відповідальність за вчинення корупційних діянь не сприяє посиленню правосвідомості громадян і зменшенню корупційних кримінальних правопорушень.

Ключові слова: *корупція, державний бюджет, службові особи, фінансова допомога, кримінальна відповідальність.*

Постановка проблеми. Корупція спричиняє значну шкоду державі та її народу, адже через корупційні схеми великі суми коштів не надходять до державного бюджету, які повинні спрямовуватися на галузі освіти, медицини, науки й оборони. Наділяючи службових осіб певними правами та владою, закон разом з тим вимагає, щоб ці права і влада використовувалися виключно в інтересах служби. Посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Разом з тим кількість вчинених корупційних кримінальних правопорушень є досить великою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та прикладні аспекти корупційних кримінальних правопорушень, вивчали такі науковці, як: О. О. Дудоров, О. О. Житний, К. П. Задоя, М. І. Мельник, В. І. Тютюгін, В. О. Навроцький, М. І. Хавронюк, Н. М. Ярмиш, В. І. Осадчий, А. В. Савченко.

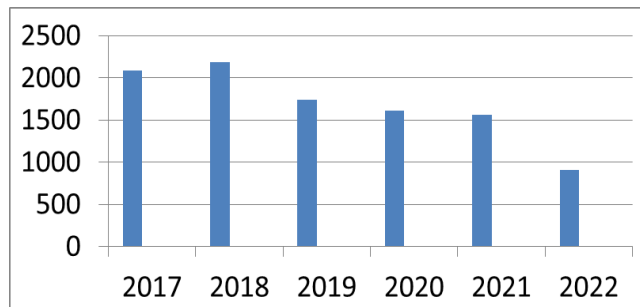
Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз корупційних кримінальних правопорушень в умовах дії воєнного стану та пошук шляхів боротьби з ними.

Виклад основного матеріалу. За весь період незалежної України однією з її найгостріших проблем є корупція. В Індексі сприйняття корупції міжнародної організації Трансперенсі Інтернешнл за 2021 рік Україна посіла 122 місце зі 180 країн, що досліджувалися. За рік наш показник знизився на дну позицію, на один бал нас випереджають Єгипет, Замбія і Непал [1]. Для країни, яка визначила боротьбу з корупцією як є одне із основних завдань державної політики, це є досить негативним результатом, який свідчить про неефективність здійснення антикорупційної політики.

Корупція спричиняє значну шкоду державі та її народу, адже через корупційні схеми великі суми коштів не надходять до державного бюджету, які повинні спрямовуватися на галузі освіти, медицини, науки й оборони. Наділяючи службових осіб певними правами та владою, закон разом з тим вимагає, щоб ці права і влада використовувалися виключно в інтересах служби. Посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Разом з тим кількість вчинених корупційних кримінальних правопорушень є дуже великою. За вересень 2022 року було зареєстровано 2 260 кримінальних правопорушень, передбачених стст. 368–370 КК України, та вручено повідомлення про підозру 1 186 особам. За вересень 2016 року таких кримінальних правопорушень було зареєстровано 835 та вручено повідомлення про підозру 359 особам [2]. На графіку відображено річну кількість зареєстрованих фактів одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 ККУ).

Такі дані мають і позитивне значення, оскільки свідчать про підвищення ефективності роботи органів, що займаються розслідуванням корупційних кримінальних правопорушень.

Проведення антикорупційної реформи розпочалося ще 2014 року, наслідком якої є створення нових спеціалізованих органів, ухвалення ряду законодавчих змін, звільнення одних високопосадовців і призначення інших. Однак, незважаючи на це, корупція все ще триває і боротьба з нею особливо гостро постає в умовах воєнного стану, адже кожне корупційне кримінальне правопорушення віддаляє Україну від перемоги у боротьбі з агресією російської федерації.

Вирішення цієї проблеми ставить перед українськими юристами-науковцями значну кількість питань, розв'язання яких неможливо досягти без проведення ґрунтовних теоретичних досліджень. Методологія роботи основана на принципах соціального гуманізму та діалектичного взаємозв'язку об'єктивних і суб'єктивних факторів суспільного розвитку. Із загальнонаукових методів дослідження застосовані прийоми логічного методу (аналіз, синтез, індукція, дедукція), структурно-функціональний і системний методи.

В умовах воєнного стану корупційні кримінальні правопорушення вчиняються як пересічними громадянами, так і військовослужбовцями та службовими особами, що здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування. У процесі проведеного дослідження було проаналізовано судові рішення різних інстанцій у Чернівецькій області. Аналіз показує, що велику частку кримінальних правопорушень, які передбачені ст.ст. 368 та 369 КК України, займають правопорушення вчинені з метою ухилення від призову на військову службу та незаконного перетинання державного кордону. Так, Глибоцьким районним судом Чернівецької області особу було визнано винною у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 369 КК України, і призначено покарання у виді штрафу в розмірі однієї тисячі неоподаткованих мінімумів доходів громадян за надання прикордоннику грошових коштів у сумі 400 євро для отримання дозволу на перетин кордону [3]. Таких прикладів досить багато.

Станом на 28 жовтня 2022 року Держприкордонслужба від початку дії воєнного стану зафіксувала спроби незаконного перетину кордону більш ніж 8 тисячами військовозобов'язаних чоловіків [4].

У ході дослідження також було здійснено аналіз корупційних кримінальних правопорушень, що вчиняються працівниками правоохоронних органів, які повинні забезпечувати законність і правопорядок. Згідно з опублікованими Офісом Генерального прокурора даними за вересень 2022 року працівниками правоохоронних органів було вчинено 30 кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 368–370 КК України [2].

У серпні Сарненський районний суд Рівненської області виніс вирок щодо дільничного офіцера поліції відділу превенції за вимагання неправомірної вигоди у розмірі 500 доларів США за невжиття заходів щодо мобілізації для певної особи.

Судом було призначено покарання у розмірі 17 тисяч гривень штрафу із заборonoю займати посади в правоохоронних органах на один рік.

Вчиняються корупційні кримінальні правопорушення і на більш високому рівні. Так, 31 жовтня НАБУ та Спеціалізована антикорупційна прокуратура оголосили підозру колишній керівниці департаменту капітального будівництва Міністерства оборони України у розтраті 18,66 млн грн, виділених на купівлю житла для військових.

З початком повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну збільшилася допомога від європейських держав для зміцнення обороноздатності та відбудови нашої країни. Однак зі збільшенням допомоги збільшилась і кількість корупційних схем.

До прикладу, у квітні у Львові було затримано в. о. міського голови одного із міст за продаж гуманітарної допомоги з Фінляндії. Посадовець вимагав та одержав 100 тисяч гривень за передачу автобуса, який міська рада отримала безкоштовно.

Також у серпні НАБУ оголосило про підозру співробітникам Запорізької міської ради у незаконному привласненні гуманітарної допомоги, легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, та незаконному збагаченні. Агент НАБУ Є. Шевченко в одному зі своїх дописів у соціальній мережі «Фейсбук» зазначив, що посадовці розкрадали гуманітарну допомогу та продавали її через торговельні мережі «Сільпо» та «АТБ», йдеться про суму близько мільйона доларів США.

Якщо і надалі допомога спрямовуватиметься не за призначенням, то уряди інших держав припинять таку допомогу і намагатимуться повернути свої кошти.

Для окреслення шляхів боротьби з корупцією насамперед потрібно виявити причини, що сприяють її вчиненню. Одним із основних чинників вчинення корупційних кримінальних правопорушень, що належить до соціально-психологічних факторів, є недоброчесність громадян. Проведені дослідження показують, що в Україні рівень правової свідомості залишається доволі низьким. За результатами цих досліджень, 54 % опитаних людей, зізнались, що готові порушувати закон за певних обставин, і у разі здійснення правопорушення вони схильні до неправомірного ухилення від покарань [5, с. 119].

SIGMA 2018 року оцінила стан галузі прав у сфері державного управління в Україні. Ефективність відбору державних службовців було оцінено на 2 бали з 5 можливих, а ефективність переведення та звільнення з державної служби – на 3 бали. Загалом стан справ оцінено як позитивний, однак майже за 20 показниками зміни відсутні [6].

Під час проведення антикорупційної реформи було внесено зміни до системи відбору кандидатів на державну службу, однак, незважаючи на це, на посади призначаються працівники, метою яких є здійснення професійної діяльності з отриманням неправомірної вигоди. Повної стабільності у кадровій системі державних службовців так і не було досягнуто. Наразі під час дії воєнного стану особи призначаються без конкурсного відбору, лише на підставі поданої заяви та заповненої особової картки, що створює додаткові корупційні ризики.

На сьогодні також відсутній чіткий механізм здійснення громадського контролю за використанням допомоги, що надана міжнародними організаціями.

Пропонуємо створити єдину відкриту онлайн-платформу для відстеження спрямування міжнародної допомоги Україні (у тій частині, що не є державною таємницею). На нашу думку, для того щоб робота платформи була ефективною, вона повинна містити такі розділи:

- 1) пакети фінансової допомоги, що мають надійти до України, та план їх розподілу;
- 2) стан фінансування кожної галузі економіки у країні в цілому та окремо за регіонами;
- 3) звіт щодо використання допомоги, що надійшла.

Наприклад, фінансову допомогу від США було розподілено так: 220 мільйонів доларів на закупівлю 45 комплексів БПЛА, 2 мільйони доларів на закупівлю бронезилетів тощо. Також доцільно було б створити розділ, в якому командири військових частин, керівники медичних закладів та закладів освіти могли б повідомляти про ненадходження допомоги, яка планувалася надійти. Для кращого сприйняття інформації населенням можна створити інфографіки, які б демонстрували у відсотковому відношенні розподіл допомоги. За наповнення платформи має відповідати Міністерство цифрової трансформації України, а Кабінет Міністрів України повинен здійснювати контроль за правильністю та своєчасністю надання таких звітів.

Варто також посилити кримінальну відповідальність за вчинення корупційних кримінальних правопорушень. Як показує практика, покарання за корупційне діяння у вигляді штрафу від однієї до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян не сприяє посиленню правосвідомості громадян і зменшенню корупційних кримінальних правопорушень.

У Верховній Раді України 04.05.2022 зареєстровано законопроект № 7348 «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за корупційні діяння під час дії воєнного стану». Пропонується статтю 111 КК України доповнити частиною третьою такого змісту у період дії воєнного стану та впродовж одного року після його припинення чи скасування незаконне збагачення набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, активів, вартість яких більше ніж на шість тисяч п'ятсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян перевищує її законні доходи, є державною зрадою [7].

Однак варто зауважити, що, відповідно до Кримінального кодексу України, державною зрадою є діяння, метою якого є завдати шкоду суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України [8], тоді як метою корупційного діяння є набуття у власність активів у значному розмірі.

Відмінні і родові об'єкти цих кримінальних правопорушень. Родовим об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 111, є суспільні відносини з охорони основ національної безпеки України, а кримінального правопорушення, передбаченого ст. 368-2 – суспільні відносини, що забезпечують нормальну діяльність у сфері державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій. З теоретичної точки зору таке об'єднання кримінальних правопорушень було б не зовсім правильним.

Висновки. Отже, на підставі вищевикладеного можна зробити висновок, що кількість корупційних кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану залишається досить великою. Корупційні діяння вчиняються через низьку правову культуру громадян, неефективність відбору державних службовців та недостатню кримінальну відповідальність.

Шляхами вирішення цієї проблеми є: удосконалення процедури проведення конкурсу на посаду держслужбовця, створення онлайн-платформи для відстеження спрямування допомоги, що надходить в Україну, та посилення кримінальної відповідальності за вчинення корупційних кримінальних правопорушень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Індекс сприйняття корупції за 2021 рік. Трансперенсі Інтернешнл Україна. URL : <https://ti-ukraine.org/research/indeks-spryjnyattya-koruptsiyi-2021/> (дата звернення: 24.02.2023).
2. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування / Офіс Генерального прокурора. URL : <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogorozsliduvannya-2> (дата звернення: 24.02.2023).
3. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106383486> (дата звернення: 24.02.2023).
4. Вїзд з України в умовах воєнного стану: як усунути корупцію. НАЗК презентувало дослідження / Національне агентство з питань запобігання корупції. URL : <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/newrecord/> (дата звернення: 24.02.2023).
5. Дергачов Є. В. Трансформація правової свідомості суспільства в контексті забезпечення сталого розвитку : дис. ... канд. філос. наук / Соціальна філософія та філософія історії; Нац. пед. університет ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2018.
6. Monitoring Report OECD. URL : <https://www.sigmaweb.org/publications/monitoring-reports.htm> (дата звернення: 24.02.2023).
7. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за корупційні діяння під час дії воєнного стану : проект Закону України від 04.05.2022 URL : <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39559> (дата звернення: 24.02.2023).
8. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 № 3341III, станом на 6 листоп. 2022 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 24.02.2023).

REFERENCES

1. Corruption response index for 2021. Transparency International Ukraine. URL : <https://ti-ukraine.org/research/indeks-spryjnyattya-koruptsiyi-2021/> (access date: 24.02.2023).
2. About registration of criminal offense and results pretrial investigation. Office of the Attorney General. URL : <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogorozsliduvannya-2> (access date: 24.02.2023).

3. Single state register of court decisions. URL : <https://reestr.court.gov.ua/Review/106383486> (access date: 24.02.2023).

4. Departure from Ukraine in the minds of the military will become: how to get rid of corruption. NAZK presented the report / National Agency for Food Protection corruption. URL : <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/newrecord/> (access date: 24.02.2023).

5. Dergachov E. V. Transformation of legal evidence of the welfare in the context of the security of steel development : dis. for health Sciences. stupas cand. philos. Sci / Social philosophy and philosophy of history; National Pedagogical University M. P. Drahomanov. Kiev, 2018.

6. Monitoring Report OECD. URL : <https://www.sigmaweb.org/publications/monitoring-reports.htm> (access date: 24.02.2023).

7. About making amendments to the Criminal Code of Ukraine to strengthen the enforcement of corruption dues at the hour of the military camp : Draft Law of Ukraine dated 04.05.2022. URL : <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39559> (access date: 24.02.2023).

8. Criminal Code of Ukraine : Code of Ukraine dated April 5, 2001. No. 2341-III, camp on 6 sheets. 2022 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (access date: 24.02.2023).

N. Luhina, S. Demyanenko. Corruption criminal offenses under martial law

The article examines corruption criminal offenses committed under martial law. The main factors contributing to the commission of corrupt acts are determined. Ways to fight corruption are outlined and changes to the Criminal Code are proposed.

On the way to joining the EU, the fight against corruption is of particular importance. The implementation of anti-corruption reform began in 2014, the result of which is the creation of new specialized bodies, the adoption of a number of legislative changes, the dismissal of some high-ranking officials and the appointment of others. However, despite this, corruption still continues and the fight against it is especially acute in the conditions of martial law, because every corruption criminal offense distances Ukraine from victory in the fight against the aggression of the Russian Federation. This determines the relevance of the research topic and the need to analyze legislative regulation, study the problem and propose ways to solve it.

There are many reasons for committing acts of corruption. Among them are both objective and subjective. These are the diminution of the economy, insufficient criminal responsibility for the commission of corruption offenses, redistribution of state property, the decline of the economy and legal nihilism.

The opinion is argued that in order to outline the ways of fighting corruption, first of all, it is necessary to identify the reasons that contribute to its commission.

It has been proven that in order to fight corruption, criminal responsibility should be strengthened, because the current responsibility for committing corrupt acts does not contribute to strengthening the legal awareness of citizens and reducing corruption criminal offenses.

Keywords: *corruption, state budget, officials, financial aid, criminal liability.*

Стаття надійшла до редколегії 16 березня 2023 року